

УКРАЇНЬСЬКА ХОРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В ПЕРЕМИШЛІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДО 1989 Р.

УДК 78.087.68(477)“1989”

Ольга Попович, доктор, професор

Інститут Музики Жешівського університету та Музичної академії в Кракові,
Польща

УКРАЇНЬСЬКА ХОРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В ПЕРЕМИШЛІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДО 1989 Р.

Українська хорова діяльність в Перемишлі в великій мірі вже опрацьована. Найменше розроблений суттєвий але найбільш складний політичний період від закінчення Другої світової війни до 1989 року. У 1957 році отець канонік Сильвестер Крупа заснував Церковний хор, при підпільно діючій Греко-католицькій церкві, виконуючи на початку функцію музичного керівника колективу. Невдовзі керування хором передав Володимир Пайташеві, який працює з ним до сьогодні. Згодом хором присвоєно ім'я “Горі Серця”. Саме цей колектив, який діяв в незвичайно складних умовах виконував вагомую роль у музично-культурних процесах Перемишля і всієї української громади у Польщі.

Другим перемиським осередком, в якому у той час плекано українські культурні традиції було Українське суспільно-культурне товариство (УСКТ), яке проводило свою діяльність до 1989 року. Мішаний хор УСКТ був першим музичним колективом, який почав свою діяльність зразу у 1956 році. Хор проводив активну концертну діяльність, виступаючи декілька разів у рік. Протягом своєї понад 30-літньої діяльності цей колектив значно збагатив культурні надбання українців Перемишля і Польщі.

Згадані вище хори незважаючи на несприятливі обставини гідно нав'язували до давніх, багатих українських музичних традицій Перемишля. Цей стан завдячуємо їхнім керівникам Ярославі Поповській та Володимирі Пайташеві.

Ключові слова: хор, диригент, репертуар, концерти, церковна музика, українська класика, народні пісні, мішаний хор, музичні традиції, церковний осередок.

Літ. 13.

Актуальність та аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська хорова діяльність в Перемишлі в великій мірі вже опрацьована. Розроблений частково також період після Другої світової війни. Займалися цією проблематикою наприклад: Володимир Пайташ – *Горі Серця – літургійний ювілейний співаник, ч. I* [4], *Горі Серця – літургійний ювілейний співаник, ч. II* [5], *Перемишль відгомін минулого (спогади)* [6], Михайло Бурбан – *Хорова культура української діаспори* [1], *Хорове виконавство України* [2], *Українські хори та диригенти* [3], Ольга Попович – *Перемиський церковний хор “Горі Серця”* [11, 19 – 21], *Музична діяльність церковного осередку в Перемишлі в XIX і XX ст.* [10, 46 – 56], *Музична діяльність українців у Польщі після Другої світової війни* [7, 461 – 469], *Ukraińska choralistyka w Polsce po II wojnie światowej (Українська хорова мистецтво в Польщі після II світової війни)* [12, 17 – 18], *Релігійна творчість у репертуарі українських хорів в Перемишлі після Другої світової війни* [13, 235 – 246] та інші.

Найменше розроблений суттєвий але найбільш складний політично період від закінчення Другої світової війни до 1989 року. В червні 1944 року

закінчились у Перемишлі воєнні дії. Тимчасово управу містом обняла Радянська Військова Комендатура, а українськими проблемами надалі займався Український допомогивий комітет, компетенції якого тепер значно обмежено. Радянська влада жорстоко поводитись з українським населенням. Проведено акцію вивозів у Сибір головно української інтелігенції та свідомих громадян. 1945 рік приніс ще гостріші репресії. Все українське населення міста, а також частину околичних селян депортовано до УРСР. За реляцією В. Пайташа в Перемишлі осталося лише шість українських родин, які з різних причин не могли бути вивезені¹.

У 1946 році закрито також Греко-католицьку Катедру. Єпископа Йосафата Коциловського арештовано, вивезено до УРСР, а пізніше вбито. Його помічника владика Григорія Лакоту вивезено до Воркути, де загинув. У 1947 році закрито дві останні українські святині – оо. Василіян на Засянні та на Болоні, а парохів вивезено також до УРСР. Ув'язнено також священників та колишніх студентів української Духовної семінарії. Пережили тільки ті, яким вдалося вчасно втекти. Таким чином перервалось українське життя в Перемишлі. На довго замовкла в ньому також українська музика.

Весною 1947 року українців з довоклішніх сіл в рамках акції “Вісла” депортовано на західні і північні землі Польщі. Спрямована на повну

¹ Реляція В. Пайташа – проживає в Перемишлі.

УКРАЇНСЬКА ХОРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В ПЕРЕМИШЛІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДО 1989 Р.

асиміляцію акція досягла свого результату тільки частково. У 50-тих роках зусиллям греко-католицьких священників за неофіційними дозволами окремих латинських духовних, почали доне-де служитися українські богослуження.

У 1949 році повернув до Перемишля з в'язниці о. канонік Сильвестер Крупа². Неофіційно відправляв богослуження при закритих дверях каплиці латинських отців Альбертинів на Засянні. Першу відкриту для вірних Службу Божу відправлено в церкві на Болоні (передмістя Перемишля) щойно на Різдво і Йордан у 1957 році.

В 1956 році на основі заяви представників української національної меншини засновано в Польщі Українське суспільно-культурне товариство (УСКТ), яке підлягало Міністерству внутрішніх справ. Гурток УСКТ відкрився також у Перемишлі, де з великими перепонами, почали наново поселюватись українці. Завданням товариства було створення умов для українського самодіяльного культурницького руху. На жаль не було можливостей плекання ніяких професійних форм. В кінці 50-тих років в польському ліцеї почали діяти також українські класи. Однак з політичних причин ця одиниця проіснувала тільки кілька років. Таким чином самотніми островами українства у цей час в Перемишлі стали: УСКТ і неофіційно діюча греко-католицька церква.

У 1957 році отець канонік Сильвестер Крупа заснував Церковний хор, при підпільно діючій Греко-католицькій церкві, виконуючи на початку функцію музичного керівника колективу. Невдовзі керування хором передав Володимиру Пайташеві, який працює з ним до сьогодні. Згодом хорові присвоєно ім'я "Горі Серця". Вперше колектив виступив на Різдво 1958 року виконуючи в чотириголосому викладі частини Служби Божої. Згодом хор вивчив цілу Святу Літургію, програми релігійних пісень – в честь Пречистої Богородиці, Св. Йосафата, інших святих та коляди і щедрівки. Хор неодноразово виконував також світські твори – українську класику, обробки народних та патріотичних пісень. В його репертуарі були твори визначних українських композиторів: Д. Бортнянського, А. Веделя, А. Нанкого, М. Вербицького, В. Матюка, М. Копка, М. Лисенка, К. Стеценка та інших. На концертах колектив виступав у супроводі капел мандоліністів та бандуристів, які діяли при хорі. Інструментальний супровід аранжував В. Пайташ. Протягом свого існування хор діяв дуже активно.

Крім Св. Літургій, які виконував щонеділі і в усі свята, декілька разів в році відбувалися концерти церковної музики. Незвичайно вартісними були концертні подорожі колективу до різних осередків в Польщі, а у 90-тих та 2000-них роках також на Україну. Хор багатократно з успіхом брав участь у "Сакросонгах" – фестивалях релігійної музики в Польщі, здобуваючи звання лауреата. Після фестивалю в Кракові у 1984 р. преса писала: (...) *Великий успіх здобув також лауреат вирізнення – один з найбільш цікавих колективів цілого фестивалю, співаючи при супроводі власної секції бандуристів та мандоліністів введений В. Пайташем, греко-католицький хор "Горі Серця" з Перемишля. Захопив барвистими костюмами, а понад усе репертуаром і незвичайно мистецькою багатоголосною його інтерпретацією. Довго залишиться в пам'яті виконання "Думи до Почайвської Божої Матері" чи за презентований фрагмент "Великодньої утрени" (...) [6, 278].* Хористи неодноразово записували також матеріал для радіо та телебачення, в цьому трансляції в прямому ефірі. Важливими були також екуменічні богослужіння в багатьох містах Польщі. Як згадані "Сакросонги" так і екуменічні Св. Літургії відіграли вагомий роль в існуванні хору та української громади в Польщі взагалі, як форма пропагування в польському середовищі української культури. Необхідно підкреслити особливе значення Церковного хору "Горі Серця", як одиниці патріотичного виховання і музичного вишколу ряду поколінь українського суспільства в Перемишлі. Свій великий успіх хор завдячує безпосередньо своєму диригентові, В. Пайташеві, людині незрячій. Тим більше незрозумілий його феномен. Від 1957 року з великою харизмою безперервно реалізує він свою візію, збагачуючи скарбницю української культури і засіваючи зерно в нових поколіннях. Саме цей колектив, який діяв в незвичайно складних умовах виконував вагомий роль у музично-культурних процесах Перемишля і всієї української громади у Польщі [12, 19 – 21].

Володимир Пайташ, великий патріот і ентузіаст української громадської діяльності, народився у 1927 році в селі Перекопане біля Перемишля. У 1945 р. склав іспит на атестат зрілості в Перемишлі, де закінчив малу Духовну семінарію. У 1946 і 1947 роках був арештований і ув'язнений в Центральному таборі праці в Явожно де перебував до 1948 року. Там захворів і поступово почав трати зір. Після звільнення у

² Крупа Сильвестер – греко-католицький священник, перед війною парох с. Журавиця, з 1949 року неофіційний парох Перемишля.

УКРАЇНЬСЬКА ХОРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В ПЕРЕМИШЛІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДО 1989 Р.

1948 році вступив до римо-католицької Вищої духовної семінарії в Гнезні, а згодом у Познані, яку закінчив у 1954 році. Не прийняв свячень тому, що не дозволено йому стати греко-католицьким священником. У 1956 році повернувся до Перемишля і почав працювати як культурно-освітній працівник в УСКТ, а рік пізніше став також диригентом церковного хору. Тут продовжує весь час свою незвичайно активну творчу культурно-музичну діяльність. За свої виняткові досягнення і заслуги для греко-католицької церкви в 2007 році Папа Бенедикт XVI відзначив його хресною відзнакою "PRO ECCLESIA ET PONTIFICE" [6, 17 – 19, 409 – 410].

Другим перемишльким осередком, в якому у той час плекано українські культурні традиції було Українське суспільно-культурне товариство (УСКТ), яке проводило свою діяльність до 1989 року. Містилося воно в будинку колишнього Народного дому, на вулиці Костюшка № 5. Крім кількох кімнат українці отримали до своєї виключної диспозиції також театральний зал (все в оренду), що створювало належні умови для організації культурних подій (концертів, театральних вистав, музичних вечорів тощо). УСКТ входило до системи Міністерства внутрішніх справ, а не, як могло б здаватися, до Міністерства культури та мистецтва. Плекало воно виключно світську творчість, яка втілювала вимоги марксистсько-ленінської ідеології. Це було причиною різкого втручання до виконавського репертуару колективів державної цензури. Все ж таки відповідне "балансування" діячів товариства та добре знання української літератури й музики дозволяло, крім обов'язкових програмних точок, виконувати багато номерів вартісної української творчості. Завдяки цьому події, організовані УСКТ мали відповідний художній рівень та духовний настрій, чого прикладом може бути, перший по війні, Шевченківський концерт (1957 р.). Як згадує Неоніла Гук: *хор починає співати "Заповіт" чотири рази. Хористи були так зворушені, що з великим зусиллям, за четвертим разом доспівали його до кінця. Протягом цілого концерту, весь зал як глядачі, так і виконавці плакали живими сльозами*³. Для українців після трагедій війни, депортацій та післявоєнного 10-літнього мовчання, ця виняткова подія стала правдивим святом, доказом національного відродження.

³ Реляція Неоніли Гук, проживає в Перемишлі.

⁴ "Журавлі" – відомий український чоловічий хор, який у 1997 році святкував своє 25-тиліття. Члени цього хору проживають в різних місцевостях Польщі. Середньо раз у місяць з'їжджаються на репетиції та концерти. На їх рахунок багато записів, фестивалів та конкурсів.

Мішаний хор УСКТ був першим музичним колективом, який почав свою діяльність зразу у 1956 році. Протягом перших двох років його диригентом був поляк – Болеслав Хрусцьель. Після цього замінила його Ярослав Поповська, яка вела цей колектив майже до кінця свого життя. Тільки на коротко, у 1967 – 68 роках хором диригував поляк – Цезари Левицький. У 1987 році на прохання Я. Поповської, якій похилий вік не дозволив далі так активно працювати, функцію диригента перемишльського УСКТ-івського хору перейняв Павло Любич, член і соліст відомого в Польщі українського чоловічого хору "Журавлі"⁴. На жаль цей експеримент себе не оправдав і незабаром, після неповних двох років, колектив перестав існувати.

Першими членами хору були громадяни старшого покоління, які мали вокальний досвід. Згодом почала включатися в його ряди молодь. Після десяти років хор налічував 42 особи, які активно працювали, підготовляючи щороку нові програми [8, 120 – 121].

В репертуарі хору були твори українських класиків і сучасних композиторів, а також обробки народних – пісень обрядових, колядки, щедрівки та інші, неодноразово в опрацюванні самої Я. Поповської. Підбір репертуару, був звичайно зумовлений кількістю членів хору та їхніми виконавськими можливостями. Так наприклад, у кращих роках співали "Заповіт" М. Вербицького на два хори, "Лічу в неволі" Д. Січинського, "Закувала та сива зозуля" П. Ніщинського і ряд інших непростих творів, які вимагали від хору певного рівня майстерності. Я. Поповська була професійним хоровим диригентом і з великою художньою відповідальністю керувала перемишльким колективом. До програми дуже часто включала новий, ніким не виконуваний, матеріал. Особливо цінним був саме монтаж пісень, який базувався на автентичних матеріалах етнічної групи – "Долиняни", підперемишльського села Поздич. Програма ця була з успіхом виконана хором на Фестивалі української культури в Сопоті (1985 р.). Музичний матеріал збагачували правильно відтворені регіональні костюми.

Хор проводив активну концертну діяльність, виступаючи декілька разів у рік. Це були, перш за все, Шевченківські концерти, в честь І. Франка, Уляни Кравченко (до 100 річчя поетеси) [8, 121], щедрий вечір, з нагоди Дня Матері, 1 травня,

УКРАЇНЬСЬКА ХОРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В ПЕРЕМИШЛІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДО 1989 Р.

Жовтневої революції, 22 липня (Свято визволення Польщі радянською армією), брав участь у Фестивалях української культури тощо. Крім Перемишля, колектив концертував в навколишніх містечках і селах, а також більших осередках, популяризуючи українську пісню, як в українському, так і польському середовищі. Хор виступав у Варшаві, Кракові, Жешові, Сяноку, Ярославі, Кальникові, Мокрому та ін., про що інформують численні статті в газеті “Наше Слово” (НС) та нотатки в записках В. Пайташа⁵. Вирізки статей зібрані в хроніці культурної діяльності перемиського УСКТ, які зберігаються в архіві Я. Поповської.

Як вже згадано, хор працював безперервно, репетиції відбувалися постійно двічі на тиждень, що давало змогу реалізувати доволі широкий і різноманітний репертуар на належному художньому рівні.

Протягом своєї понад 30-літньої діяльності цей колектив значно збагатив культурні надбання українців Перемишля і Польщі. Слід підкреслити, що найбільша в цьому заслуга Я. Поповської, яка протягом років його існування була невтомним диригентом і духовним провідником хору. І, незважаючи на неоднаковий мистецький рівень цього колективу впродовж років, треба ствердити, що володів він завжди відповідним художнім рівнем, а музичний керівник, Я. Поповська, працюючи з аматорами, завжди прагнула до професіоналізму.

Диригент Ярослава Поповська народилася 1914 р. у Відні. Середню освіту здобула у міжвоєнні часи в Перемишлі. Там закінчила також філію Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, як піаністка. Була студенткою визначних піаністок Ірини Негребецької та Володимири Божейко а також вчилася хорової диригентури в Василя Витвицького. Після закінчення Музичного інституту в 1936 році виїхала га практику навчання музики й співу та склала іспит в Консерваторії у Львові. Згодом поступила на музикологію в Ягеллонському університеті в Кракові. На жаль війна перешкодила в цьому. Під час радянської окупації в Перемишлі організовано музичну школу в якій Я. Поповська була учителькою фортепіано та виповнювала функцію заступника директора. В часи німецької окупації вчила писання на машині в торговельній школі та провадила шкільний хор. Після закінчення війни від 1946 по 1983 рік була учителькою гри на фортепіано, акомпаніатором та диригентом дитячого хору в Державній

Музичній школі у Перемишлі. В роках 1962 – 68 відбула студії у Вищій музичній школі в Кракові, після чого стала професійним хоровим диригентом. Від 1956 року з короткими перервами була штатним інструктором УСКТ в Перемишлі, де вела мішаний хор та інші українські музичні колективи – “Бескиди”, “Синя ленточка”, “Ластівка”, “Ромашки”. Серед усіх післявоєнних керівників музичних колективів одинака Ярослава Поповська була професійним хоровим диригентом, що зумовило відповідний рівень ведених нею колективів, а зокрема Мішаного хору УСКТ.

Висновки. З’ясовуючи необхідно підкреслити, що згадані вище хори незважаючи на несприятливі обставини гідно нав’язували до давніх, багатих українських музичних традицій Перемишля. Цей стан завдячуємо їхнім керівникам Ярославі Поповській та Володимирі Пайташеві. Ярослава Поповська, яка черпала із своїх особистих контактів з найкращими музичними авторитетами – С. Людкевичем, В. Барвінським, В. Витвицьким та іншими, старалася перенести до нових непростих обставин все що можливе з творчої атмосфери міжвоєнного періоду. З такою ж відданістю діє до сьогодні в церковному осередку невтомний Володимир Пайташ. Обоє диригенти внесли неоцінений вклад у розвиток української культури в Перемишлі в найскладніших для нього часах. Їхня праця стала взірцем для майбутніх поколінь та фундаментом для заснування й розвитку нових хорових колективів – Перемиський український камерний хор, Мішаний хор Об’єднання українців у Польщі (дир. Павло Любрович), Жіночий камерний хор “Намісто”, Молодіжний хор ім. о. М. Вербицького (дир. Ольга Попович), Катедральний церковний хор (дир. Ярослав Вуйцік), з яких три останні надалі плекають українське хорове мистецтво в Перемишлі.

1. Бурбан М. “Хорова культура української діаспори”, Дрогобич – 2003. – С. 93.

2. Бурбан М. “Хорове виконавство України”, Дрогобич – 2004. – С. 262.

3. Бурбан М. “Українські хори та диригенти”, Дрогобич – 2007. – С. 668.

4. Пайташ В. “Горі Серця – літургійний ювілейний співаник”, ч. I, Перемишль – 1996. – С. 223.

5. Пайташ В. “Горі Серця – літургійний ювілейний співаник”, ч. II, Перемишль – 2007. – С. 261.

6. Пайташ В. “Перемишль відгомін минулого (спогади)”, – Перемишль 2011. – С. 450.

7. “Перша Міжнародна наукова конференція –

⁵ Хроніка В. Пайташа зберігається в приватному архіві диригента.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ПСИХІКИ ДИТИНИ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ С. БАЛЕЯ

Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті – Збірник доповідей”, – Львів 2006. – С. 508.

8. “Український календар 1966”, – Варшава – 1966. – С. 257.

9. “Український календар 1987”, – Варшава – 1987.

10. “Шостий міжнародний конгрес українців,

Донецьк 2005, Мистецтвознавство”, Донецьк – Київ – 2005. – С. 415.

Преса

11. “Перемиські Дзвони”, № 1(24)/1997

12. “Życie Muzyczne”, nr. 9 – 12/2003.

13. “Перемиські архієпархіальні відомості”, Рік VII, ч. 8. 2009.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2011

УДК 37.025

Олена Квас, кандидат психологічних наук,

докторант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ПСИХІКИ ДИТИНИ У ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ С. БАЛЕЯ

У статті розглянуто засади періодизації дитинства в психолого-педагогічних дослідженнях відомого психолога, педагога, лікаря Степана Балея (1882 – 1952), одного з фундаторів педоцентричного руху у Європі першої половини ХХ ст., розкрито зміст його основних виховних ідей у віковій психології (психології розвитку) та психології виховання (педагогічній психології).

Ключові слова: дитинство, дитиноцентризм, вікова психологія, психологія розвитку, психологія виховання.

Лит. 6. Таб. 1.

Постановка проблеми. Степан Балея (1882 – 1952) – всесвітньовідомий психолог, педагог, психіатр, творець педагогічної психології, психології розвитку та суспільної психології, випускник Львівського університету (1903 – 1907), один із засновників Польського психологічного товариства, а також академік Польської академії наук. Науково-педагогічна спадщина С. Балея стосується таких напрямів, як педагогічна психологія, психологія розвитку, суспільна психологія, психопедагогіка, психологія творчості, проблеми особистості вчителя – вихователя та ін. Серед найбільш важливих праць ученого слід назвати наступні: “Психологія зрілого віку” (1931), “Нариси психології з точки зору розвитку дитячої психіки” (1935), “Педагогічна психологія в нарисах. Характерологія і типологія дітей та молоді” (1933), “Особистість” (1939), “Шляхи пізнання” (1946), “Вступ до суспільної психології” (1953).

Завдяки дослідженням С. Балея, педоцентричні ідеї у першій половині ХХ ст. було реалізовано на практиці. Саме з його ініціативи широкого розповсюдження набули центри шкільної психологічної служби, дитячі психолого-педагогічні консультації, спеціальні психотехнічні школи та центри психічної гігієни. Під керівництвом вченого проводилися дослідження психічних здібностей дітей та молоді. Це мало великий вплив не лише на реформування

дошкільного виховання та шкільної освіти, але, що не менш важливо, на суттєву переорієнтацію ментальності дорослих, педагогів в стосунках з дітьми. Дітей почали розглядати не через призму психології дорослої людини, а особистості, яка має власний світ, свої індивідуальні психічні потреби, здібності та зацікавлення. Тому суть педоцентризму призводила до ототожнення процесу виховання дитини з процесом її спонтанного, природного та фізичного розвитку з виокремленням існуючих у ній вроджених задатків, із стимулюванням та розвитком її потенціальних природних рис.

На думку вченого, проникнення у специфіку дитячої природи, емпіричне пізнання закономірностей розвитку дитини та його індивідуальних здібностей дозволить створити умови для ефективного виховання, пристосування вчителя, вихователя до дитячого характеру та створення середовища, у якому повною мірою можуть розвинутися дитячі задатки.

С. Балея виокремив педагогічну психологію як самостійну наукову галузь психології, із своїм предметом, метою, завданнями, методами наукових досліджень. Значним виявився його внесок у розвиток педевтології та психології особистості педагога. У своїй концепції досконалого вчителя він говорить про необхідність володіння такими психічними властивостями, як симпатія та прихильність до молоді, розуміння